

УДК 378.016

Ірина Кухарчук

**ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ
СПРЯМУВАННЯМ) В УМОВАХ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ
СИСТЕМИ НАВЧАННЯ**

У статті висвітлено проблему організації самостійної роботи студентів під час вивчення української мови (за професійним спрямуванням) відповідно до вимог кредитно-модульної системи навчання. Відзначено, що самостійну роботу слід розглядати не лише як метод навчання, а й форму організації навчальної діяльності, що формує навички самостійної роботи, активізує пізнавальні інтереси студентів, спонукає їх до самореалізації, розвиває творчі здібності та професійне мовлення майбутніх фахівців.

Ключові слова: кредитно-модульна система навчання, самостійна робота студентів, професійне мовлення студентів.

В умовах реформування вищої освіти і входження України до європейського освітнього простору через Болонський процес одним із першочергових завдань вищої школи є впровадження кредитно-модульної системи навчання, яка сприяє інтенсифікації навчального процесу, якісній підготовці спеціалістів, розробці інших підходів до їхньої професійної підготовки. До майбутніх фахівців висуваються принципово нові вимоги, що полягають не лише в досконалому знанні спеціальних дисциплін, а й у високому рівні володіння державною українською мовою у всіх сферах життя, особливо у професійній та офіційно-діловій.

У Болонській декларації, Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», Законі України «Про вищу освіту» звертається особлива увага на індивідуальну та самостійну пізнавальну діяльність студентів.

Теоретико-методологічні основи організації самостійної роботи у вищих навчальних закладах розроблено у працях А. Алексюка, Б. Єсипова, М. Данилова, В. Козакова, П. Підкасистого та ін. Н. Баранник, В. Бенера, В. Василів, З. Кучер обґрунтовують аспекти організації самостійної роботи під час викладання різних навчальних дисциплін. Окремі питання модульного та кредитно-модульного навчання у вищій школі досліджено у працях А. Алексюка, В. Євдокимова, С. Гончарова, В. Лозової, І. Прокопенка, П. Сікорського та ін.

Проте теоретичне обґрунтування кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП) та практичні результати її

впровадження у наукових публікаціях висвітлені недостатньо. Потребує особливої уваги проблема організації самостійної роботи студентів в умовах КМСОНП. Важливого значення набуває формування самостійної, творчої особистості, здатної до спілкування в усіх сферах суспільного життя у процесі вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Метою статті є розгляд проблеми організації самостійної роботи майбутніх фахівців у процесі вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» в умовах кредитно-модульної системи навчання.

Кредитно-модульна система навчання – це модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів). Метою впровадження КМСОНП є підвищення якості вищої освіти фахівців і забезпечення на цій основі конкурентоспроможності випускників та престижу української вищої освіти у світовому освітньому просторі [1; 2].

У психолого-педагогічній літературі немає єдиного визначення самостійної роботи. Під цим поняттям науковці розуміють: 1) спосіб активної навчальної діяльності, спрямованої на виконання дидактичної мети (А. Алексюк, В. Козаков, П. Підкасистий та ін.); 2) метод вивчення нового, закріплення пройденого і перевірки знань, умінь і навичок (О. Барінова, Л. Боженкова, А. Власенков, В. Лебедев, А. Текучов та ін.); 3) прийом навчання (Т. Герасимов, В. Коринська, А. Соловійов); 4) умову виховання (Є. Голант); 5) специфічну форму діяльності студента (В. Козаков, Т. Шамова); 6) систему організації педагогічних умов, що забезпечують керівництво навчальною діяльністю студентів, яка відбувається за відсутності викладача і без його безпосередньої допомоги (В. Граф, І. Ільясів, В. Ляудіс, Н. Сагіна та ін.).

Відсутність єдиного трактування зумовлена тим, що самостійна робота студентів розглядається ученими, з одного боку, як вид навчальної праці, який здійснюється без безпосереднього втручання викладача, але під його керівництвом, а з іншого – як засіб залучення студентів до самостійного оволодіння методами самостійної пізнавальної діяльності й розвитку інтелектуальних потенційних можливостей кожної особистості.

Самостійна робота спрямована не лише на оволодіння певною дисципліною, а й на формування навичок самостійної роботи в цілому, в навчальній, науковій, професійній діяльності, здатності брати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблему, знаходити вихід з кризової ситуації [3, с. 124].

Отже, складність вивчення проблеми пов'язана з тим, що відсутня єдина думка стосовно самостійної роботи студентів. Так, якщо самостійна робота – метод навчання, то її можна вважати засобом закріплення та тренування, вироблення вмінь та навичок. А якщо самостійна робота –

форма організації навчальної діяльності студентів, то вона виступає засобом розвитку творчих здібностей та професійного мовлення майбутніх фахівців.

Під *самостійною роботою* студентів ми розуміємо роботу студентів, що планується, виконується згідно завдань викладача і під його керівництвом, але без його безпосередньої участі. Головним завданням самостійної роботи є підвищення якості знань, формування самостійності та активності студентів, вміння ставити й самостійно вирішувати теоретичні і практичні завдання.

Самостійну роботу у вищому навчальному закладі в умовах кредитно-модульної системи навчання ми розглядаємо і як засіб навчання, і як форму навчально-наукового пізнання, оскільки вона включена у навчальні плани і вважається позааудиторним видом навчальної діяльності, на яку відводиться значна кількість годин.

У межах нашого курсу самостійна робота забезпечить «набуття комунікативного досвіду, що сприяє розвитку креативних здібностей студентів та спонукає до самореалізації фахівців, активізує пізнавальні інтереси, реалізує евристичні здібності як визначальні для формування професійної майстерності та конкурентоздатності сучасного фахівця» [4, с. 647].

Система керівництва самостійною роботою студентів охоплює: чітке її планування, детальне продумування її організації, безпосереднє або опосередковане керівництво з боку викладача, систематичний контроль за поетапними і кінцевим результатами самостійної роботи студентів, оперативне доведення до відома студентів результатів їх самостійної роботи і внесення відповідних змін у її організацію.

Розглянемо організацію та планування самостійної роботи студентів за спеціальністю «Практичний психолог» під час вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Загальний обсяг дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» – 108 год. (3 кредити), на аудиторні заняття відведено – 54 год., на індивідуальну роботу – 27 год., на самостійну роботу – 27 год.

Робоча навчальна програма курсу складається з трьох змістових модулів: «Законодавчі та нормативно-стильові ознаки професійного спілкування», «Професійна комунікація», «Наукова комунікація як складова фахової діяльності». Запровадження кредитно модульної системи у процесі вивчення української мови (за професійним спрямуванням) «сприяє інтенсифікації навчального процесу, стимулює систематичну та самостійну роботу студентів, підвищує об'єктивність оцінювання знань, розвиває здорову конкуренцію між студентами» [4, с. 9].

Метою дисципліни є підвищення рівня загальномовної підготовки, мовної грамотності, комунікативної компетентності студентів, практичне оволодіння нормами офіційно-ділового, наукового, розмовного стилів

української мови, що забезпечить професійне спілкування на належному мовному рівні. Наприклад, під час вивчення модуля «Професійна комунікація» у студентів формуються вміння впливати на співрозмовника за допомогою вмілого використання мовних засобів, сприймати й відтворювати фахові тексти, добирати комунікативно виправдані мовні засоби, послуговуватись різними типами словників; виробляються навички оволодіння культурою монологу, діалогу та полілогу.

Самостійна робота студентів з курсу забезпечена необхідними навчально-методичними матеріалами: конспектами лекцій, навчальними посібниками, методичними вказівками щодо організації та планування самостійної роботи студентів, модульними тестовими завданнями і контрольними роботами.

Наприклад, до третього змістового модуля «Наукова комунікація як складова фахової діяльності», який передбачає вивчення тем «Українська термінологія у професійному спілкуванні», «Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні», «Переклад і редагування наукових текстів»

1. Запропоновано питання для самоконтролю знань студентів:

- Розмежуйте поняття «термін», «термінологія», «термінознавство». Назвіть основні ознаки терміна. Якими способами утворюються терміни? Наведіть приклади термінів вашого майбутнього фаху, утворених різними способами.

- Що ви знаєте про загальні вимоги до мови наукової роботи? Які є мовні засоби реалізації точності, чіткості, лаконічності й переконливості наукового викладу? Що ви знаєте про традиції наукового викладу в українській мові.

- Що таке переклад? Які види перекладу ви знаєте? Охарактеризуйте типові помилки під час перекладу наукових текстів українською мовою.

2. Подано завдання для вивчення першоджерел:

- З'ясуйте проблеми нормалізації наукової термінології (Даниленко В. П. Теоретичні та практичні аспекти нормалізації наукової термінології / В. П. Даниленко, Л. І. Скворцов // Мовознавство. – 1980. – № 6. – С. 16–21).

- Проаналізуйте композиційно-логічну побудову усної наукової доповіді (Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. / О. М. Семенов. – К. : Академія, 2010. – 216 с.).

- Визначте основи редагування тексту та охарактеризуйте інформаційні, соціальні, композиційні, логічні, лінгвістичні, психолінгвістичні, видавничі, поліграфічні норми редагування (Партико З. В. Загальне редагування : навчальний посібник / З. А. Партико. – Л. : ВФ Афіша, 2006. – 416 с.).

3. Визначено проблемні практичні завдання для самостійного виконання студентами:

- Опрацюйте статтю Горошко О. Комунікативна віртуальна ідентичність: гендерний аналіз // Соціальна психологія. – 2006. – № 5. – С. 81–84. і напишіть до неї тези. Визначте в тексті статті слова іншомовного походження, поясніть їх значення, доберіть українські відповідники, якщо це можливо.

- Опрацюйте статтю (на вибір) із фахового журналу, складіть до неї опорний конспект, використовуючи цитати, виписки.

- Напишіть описову анотацію до одного з фахових видань. Подайте ключові слова.

- Перекладіть з російської мови на українську фаховий текст відповідно до норм української літературної мови. Укладіть до тексту російсько-український термінологічний словник.

- Опрацюйте фонд бібліотечних каталогів і складіть список вітчизняних та зарубіжних джерел, де публікуються анотації й реферати наукових праць обраної вами спеціальності.

4. *Визначено індивідуальні навчально-дослідні завдання для студентів:*

- Здійсніть лексичний аналіз науково-навчального тексту за обраним фахом (обсяг до трьох сторінок), класифікувавши лексику наведеними групами: а) загальнонаукова; б) власне термінологічна; в) слова-організatori думки; г) слова-конкретизатори думки; д) слова-домінанти (ключові слова). Обґрунтуйте, яке місце в науковій літературі посідають терміни та чим це зумовлено.

- Підготуйте реферат на одну із запропонованих тем: «Лексикографічна компетенція як показник мовної культури науковця», «Урахування національної традиції у термінотворенні», «Значення перекладних словників у фаховій діяльності науковця».

5. *Запропоновано креативні завдання для самореалізації майбутнього психолога:*

Напишіть твір-роздум на вибір:

- Роль особистості у професійній діяльності.
- Творчий потенціал людини як психологічна проблема.
- Духовне відродження освіти і вище призначення людини.

6. *Запропоновано навчально-пізнавальні завдання для парної, групової, колективної взаємодії студентів:*

- Випишіть із психологічного словника фахові терміни, запишіть їх стислу дефініцію, визначте структуру та спосіб їх творення. Введіть їх у ситуацію діалогічного спілкування.

- Підготуйтеся до участі в груповій дискусії на тему «Особливості функціонування професійного жаргону в усному мовленні практичних психологів».

- Зробіть короткий бібліографічний огляд на одну із тем:

«Ціннісно-орієнтаційні чинники особистісного розвитку студентів-психологів», «Професійна свідомість практичного психолога: структура та специфіка функціонування», «Проблема фахового самовизначення», «Толерантність як сутнісна характеристика професійного спілкування». Складіть тезовий план.

З метою контролю знань студентів після опрацювання модулів курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» проводимо тестові завдання і контрольні роботи.

Отже, в умовах кредитно-модульної системи навчання у вищій школі основна увага звертається на самостійну пізнавальну діяльність майбутніх спеціалістів, що, в свою чергу, зумовлює зміну функцій викладача (організація, керівництво, консультування, контроль) та зміну позицій студента (самостійне планування своєї діяльності, відповідальність за виконання намічених планів).

На основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури теми нашої статті, а також власного педагогічного досвіду з організації самостійної роботи у процесі вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» в умовах кредитно-модульної системи навчання вважаємо, що лише за умови планомірного, систематичного та інтегрованого підходу до організації та проведення, керівництва та управління самостійною роботою можливо підготувати висококваліфікованого спеціаліста на рівні європейських вимог до професійної підготовки, з належним інтелектуальним потенціалом, фаховими здібностями та творчими можливостями.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розгляді проблеми контролю і самоконтролю за самостійною діяльністю студентів під час вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» в умовах кредитно-модульного навчання у вищій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / В. С. Журавський, М. З. Згуровський. – К. : ІВЦ «Політехніка», 2003. – 200 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес : навчальний посібник / [за ред. В. Г. Кременя]. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2004. – 384 с.
3. Педагогика и психология высшей школы : учебное пособие для студентов и аспирантов вузов / [отв. ред. С. И. Самыгин]. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. – 544 с.
4. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – К. : Алерта, 2010. – 696 с.